

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УМАНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПАВЛА ТИЧИНИ
Факультет іноземних мов
Кафедра теорії та практики іноземних мов**

Жовтобрюх Богдана Сергіївна

**КОМУНІКАТИВНІ ТАКТИКИ І СТРАТЕГІЇ ВИРАЖЕННЯ КРИТИКИ
В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ: ЛІНГВОКУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТ**

Спеціальність 035.041 Філологія. Германські мови та літератури
(переклад включно), перша – англійська

РЕФЕРАТ

на
випускню кваліфікаційну роботу
за освітньою програмою
«Філологія. Германські мови та літератури
(переклад включно), перша – англійська»

Умань – 2023

Магістерською роботою є рукопис.

Роботу виконано в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини.

НАУКОВИЙ КЕРІВНИК: канд. пед. наук, доцент Паладьєва А.Ф.

РЕЦЕНЗЕНТ: д-р пед. наук, професор Комар О. С.

Захист відбудеться 29.05.2023 р. о 9.00 на засіданні ЕК факультету іноземних мов.

З роботою можна ознайомитись на кафедрі теорії та практики іноземних мов, за адресою: 20308, м. Умань вул. Садова, 28, ауд. № 405.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. КОМУНІКАТИВНА ПОВЕДІНКА ЯК ОБ'ЄКТ ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ	
1.1. Лінгвокультурологія як напрям лінгвістичних досліджень	7
1.1.1. Основні підходи до визначення лінгвокультурології як окремого напрямку у лінгвістиці	7
1.1.2. Основні поняття лінгвокультурологічного дослідження	11
1.2. Комунікативна поведінка та культурні особливості англомовного спілкування	20
1.2.1. Основні поняття теорії комунікації	20
1.2.2. Національні особливості англійської комунікативної поведінки	28
1.2.3. Поняття комунікативної стратегії у структурі міжособистісної комунікації	41
РОЗДІЛ 2. КОМУНІКАТИВНІ СТРАТЕГІЇ РІЗНИХ ТИПІВ КРИТИКИ.....	46
2.1. Комунікативні стратегії, що реалізують руйнівну критику	49
2.1.1. Комунікативні стратегії, спрямовані на вираження негативної критики.....	49
2.1.2. Комунікативні стратегії, спрямовані на вираження огульної критики.....	63
2.2. Комунікативні стратегії, що реалізують конструктивну критику.....	70
2.3. Комунікативні стратегії, що реалізують змішаний тип критики.....	79
ВИСНОВКИ.....	88
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	92
СПИСОК ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ.....	106
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ.....	108
ДОДАТКИ.....	110

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Міжособистісна комунікація як багатоаспектне явище привертає увагу фахівців з різних галузей наукового знання. Так, лінгвістів цікавлять стратегії та тактики, залучені в міжособистісній комунікації, що реалізують їх вербальні засоби, роль невербальної комунікації тощо. Випускна кваліфікаційна робота присвячено аналізу критичного судження, що постає як комунікативна мета в рамках міжособистісної комунікації.

Особливості розвитку сучасної лінгвістики з її інтересом до явищ лінгвокультурологічного характеру зумовлюють необхідність розгляду сукупності мовної та культурологічної інформації, що виражається у мовному знаку, а також у мовній діяльності. Даний вектор дослідження орієнтує лінгвістів на детальну розробку проблематики, яка стосується буття та аналізу лінгвокультурологічного коду, що пов'язує культуру, мову та мовну особистість. Водночас розвиток комунікативної лінгвістики потребує уточнення особливостей актуалізації різних типів комунікативних цілей з урахуванням ролі вербально-невербального комплексу, з побудовою відповідного тактико-стратегічного малюнка комунікації.

В основу дослідження покладено гіпотезу про те, що лінгвокультурологічний аналіз дає можливість інтерпретувати критичне судження в рамках коду мовленнєзнавства, який дозволяє виявити домінанти комунікативної поведінки, що відповідають ціннісним пріоритетам англійської лінгвокультури.

Сукупність перерахованих вище факторів визначає **актуальність** та вибір теми випускної кваліфікаційної роботи: **«Комунікативні тактики і стратегії вираження критики в англійській мові: лінгвокультурний аспект»**.

Мета дослідження полягає у виявленні набору стратегій та тактик, спрямованих на вираження критичного судження в рамках мовного коду англійської лінгвокультури.

Досягнення поставленої мети потребує вирішення наступних дослідницьких завдань:

- 1) Проаналізувати основні підходи щодо проведення лінгвокультурологічного аналізу міжособистісної комунікації.
- 2) Обґрунтувати роль мовленнєво-поведінкового коду у виявленні доміант комунікативної поведінки.
- 3) Проаналізувати контексти, що містять висловлювання критичного характеру, з метою виявлення стратегій та тактик вираження критичного судження в англomовній комунікації.
- 4) Провести узагальнення наявного теоретичного та експериментального матеріалу та намітити подальші перспективи подібних досліджень.

Об'єктом дослідження є критичне судження в рамках англomовного спілкування.

Предметом дослідження виступають вербальні та невербальні засоби, а також стратегії і тактики реалізації критичного судження в англomовному лінгвокультурному дискурсі.

Матеріалом для дослідження послужили твори англійських авторів ХХ століття (21 найменування). Для аналізу використано діалогічний художній текст, у якому представлено мовленнєву поведінку комунікантів у соціальному мовному спілкуванні. Об'єм картотеки складає 630 комунікативних ситуацій.

Методи дослідження. У роботі застосовуються такі загальнонаукові теоретичні методи – аналіз, узагальнення, синтез, що забезпечують науково обґрунтовану побудову процесу дослідження. На різних етапах роботи також використовувалися лінгвістичні методи: метод спостереження за мовним матеріалом, контекстуальний аналіз, метод суцільної вибірки, дискурс-аналіз, семантичний аналіз слова, кількісні підрахунки, лінгвокультурологічний аналіз.

Теоретичне значення роботи полягає у розробці комплексного підходу до аналізу критичного судження, уточнення низки питань, пов'язаних із дослідженням тактико-стратегічного потенціалу комунікації, прагматики мови, вивченням взаємодії мови та культури, описом прояву основних рис

національної культури у комунікативній поведінці англійців. Дослідження також робить внесок у подальший розвиток процедури лінгвокультурологічного аналізу.

Практичне значення роботи визначається можливістю застосування її результатів у викладанні англійської мови при читанні курсів з лексикології, стилістики та теорії граматики, теорії комунікації, введення в теорію міжкультурної комунікації, в лексикографічній роботі, при розробці спецкурсів з лінгвокультурології, комунікативної паралінгвістики тощо.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри теорії та практики іноземних мов Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, зібраннях студентської проблемної групи «Іноземні мови в глобалізаційному просторі» та обговорювалися на IV Всеукраїнській науково-практичній конференції «Іноземна мова у полікультурному просторі: досвід та перспективи» (м. Кам'янець-Подільський, 19 травня 2022 р.), Всеукраїнській студентській науково-практичній Інтернет-конференції «Сучасні філологічні дослідження: традиції та інновації» (м. Умань, 18 березня 2022 р.), I науково-методичному семінарі «Проблеми романо-германської філології та іншомовної лінгвометодики у ціннісних вимірах сьогодення» (Умань, 23 листопада 2022 р.), V Всеукраїнській науково-практичній конференції «Іноземна мова у полікультурному просторі: досвід та перспективи» (м. Кам'янець-Подільський, 6 квітня 2023 р.), звітних науково-практичних конференціях викладачів, аспірантів, магістрантів та студентів Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (м. Умань, травень 2022 р., 2023 р.).

Публікації. Основні положення та результати дослідження показані в 3 наукових публікаціях автора:

1. ZHOVTOBRIUKH Bohdana. Linguistic aspect of communicative tactics and strategies of expressing criticism in english: *Learning & Teaching: during War and Peace* : I International Youth Scientific & Practical Conference (Kharkiv, 10 November, 2022). Kharkiv, 2022. P. 85–86.

2. Богдана Жовтобрюх. Роль невербальної комунікації під час висловлення критичного судження. *Проблеми романо-германської філології та іномовної лінгвометодики у ціннісних вимірах сьогодення* : матеріали I науково-методичного семінару (Умань, 23 листопада 2022 р.). Умань, 2022. С. 20–24.
3. Богдана Жовтобрюх. Комунікативні стратегії, спрямовані на загальну критику. *Іноземна мова у полікультурному просторі: досвід та перспективи* : матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Кам'янець-Подільський, 6 квітня 2023 р.). Кам'янець-Подільський, 2023. С. 29–32.

Обсяг і структура дослідження. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи разом із бібліографією та додатками становить 112 сторінок.

ВИСНОВКИ

У випускній кваліфікаційній роботі обґрунтовано думку про те, що в комунікативних стратегіях та тактиках, спрямованих на вираження критичного судження, реалізується код мовленнєвої поведінки. Наслідком такого декодування є можливість фіксації ціннісних пріоритетів в англійській лінгвокультурі та розгляду критичного судження в рамках мовного коду. Розгляд теоретичного матеріалу та вивчення мовної реальності дозволяє зробити низку висновків.

Розглянуто основні положення лінгвокультурологічного аналізу міжособистісної комунікації. Обґрунтовано думку про те, що лінгвокультурологія є науковою дисципліною, яка існує на стику низки дисциплін та вивчає взаємодію мови та культури.

Доведено, що комунікативна поведінка представників англійської лінгвокультурної спільноти укладається в рамки відповідного мовного коду. У нашому дослідженні під мовленнєво-поведінковим кодом розглядається сукупність вербальних та невербальних засобів, що виявляють цінності даної лінгвокультурної спільноти. Вибір тих чи інших засобів у процесі комунікації визначає набір комунікативних стратегій і тактик, вкладених у реалізацію критичного судження.

Розглянуто комунікативну поведінку як вибір мовцем вербальних і невербальних засобів у процесі спілкування, зумовлених нормами й традиціями даної лінгвокультурної спільноти, вкладених в успішне розв'язання завдань і відповідних цієї мовної ситуації.

Виходячи з домінантних рис національної англійської поведінки, **виділено** риси, які проявляються комунікантом у момент вираження критичного судження: поміркованість, стриманість; недомовленість, недомовленість; лицемірство; ошадливість; скромність; пиха (*stiff upper lip*); збереження «обличчя»; дистанційованість; консерватизм; правила дотримання черги; «чесна гра»; ввічливість; толерантність; повага до власності, невтручання у

чужі справи; дотримання *privacy*, «не бути особистим», «мій дім – моя фортеця»; класовість.

Зазначено, що за даними лексикографічних джерел критики в англomовній комунікації властиві такі атрибути як *wrong, bad, annoyin, unfair, unkind*. Отже, аналіз словникових дефініцій показує, що в англійській мові поняття критики несе переважно негативний заряд. Відповідно, критика в англomовній комунікації передбачає варіювання неприйняття об'єкта за рівнем інтенсивності. Саме вона визначає змістовну місткість цього поняття.

У комунікації критика представлена критичним судженням, що є вираженням власної думки щодо негативних якостей чи вчинків будь-кого. Характерним для англійців є вираз неприємного, несхвального, гострого, суворого судження або навіть осуду.

Встановлено, що при вираженні критичного судження використовуються такі стратегії, як конфронтаційна, кооперативна та нейтральна. Слід зазначити, що з вираженням негативної критики, до стратегії конфронтаційного типу відносяться такі тактики, як обурення, образа, докір, загроза, іронія, звинувачення, порівняння. Для вираження огульної критики набір тактик для конфронтаційної стратегії змінюється (зменшується): образа, закид, обурення. При вираженні конструктивної критики до стратегії кооперативного типу належать такі тактики, як пом'якшення, натяк, порада та порівняння. Водночас до стратегій конфронтаційного типу належать такі тактики, як обурення, закид, іронія, образа, звинувачення, загроза, порівняння та переривання.

Для вираження негативної критики залучаються конфронтаційна та кооперативна стратегії. Причому важливе значення мають стратегії конфронтаційного типу, до якої належать такі тактики, як обурення, звинувачення, образа, закид, загроза. За допомогою кількісного підрахунку контекстів, що містять негативну критику, **виявлено**, що в англomовній комунікації при вираженні негативного критичного судження найчастіше (90%) використовується конфронтаційна стратегія, а також, що найчастіше використовуються такі

комунікативні стратегії як обурення, образа та закид (48%, 17 та 8% відповідно).

Дослідження 315 контекстів, що містять загальну критику, дозволяє **констатувати**, що при вираженні огульної критики переважає конфронтаційна стратегія (85%) порівняно з кооперативною (10%). Як показує аналіз, найчастіше використовуються такі комунікативні тактики, як обурення, образа та закид (35%, 32% та 28% відповідно). Що ж до комунікативної стратегії пом'якшення, слід зазначити, що при вираженні огульної критики вона іноді (5%) застосовується лише супутньої стратегії пом'якшення конфронтаційного типу.

З'ясовано, що для вираження конструктивної критики залучаються стратегії кооперативного, нейтрального та конфронтаційного типу. Кількісний підрахунок 126 контекстів показує, що переважне значення має стратегія кооперативного типу, до якої належать такі тактики, як рада, натяк, пом'якшення, порівняння. Потім слідує нейтральна та конфронтаційна стратегії. В англійській комунікації при вираженні конструктивного критичного судження частіше (95%) використовується стратегія кооперативного типу. Найчастіше використовуються такі комунікативні тактики як пом'якшення та натяк (45% та 35% відповідно). Комунікативна стратегія конфронтаційного типу трапляється досить рідко (5%).

Особливістю змішаного типу є те, що різні типи критики можуть бути присутніми: 1) в одній комунікативній ситуації; 2) в одному критичному висловлюванні; 3) в одному реченні. Комунікативними стратегіями й тактиками, створеними для реалізації змішаного типу критики слід вважати всі стратегії та тактики, виділені вище.

Функціонування мовленнєво-поведінкового коду передбачає тісну кооперацію вербальних та невербальних засобів при вираженні конструктивного критичного судження. Лінгвокультурологічний аналіз дозволяє виділити прояв таких культурних особливостей англійської лінгвокультурної поведінки, як класовість, прихованість, «не бути особистим», «мій дім – моя фортеця», прихильність до норм і правил теорії «збереження особи», які вписуються в рамки лінгвокультурного коду. Слід зазначити, що в основному ці

цінності виявляються при реалізації критичного судження тактиками кооперативної та нейтральної стратегій. У випадках, коли критичне судження виражене тактиками конфронтаційної стратегії, відображаються такі суперечливі риси англійців як хамство та грубість, а також порушуються деякі норми національної поведінки (мовчання, міміка, розмова у грубому, гучному тоні тощо). Загалом можна стверджувати, що у комунікативних стратегіях кооперативного, нейтрального і конфронтаційного типу, реалізується мовленнєво-поведінковий код, який обслуговує сферу комунікативної поведінки і є проявом лінгвокультурного коду.

Проведений аналіз критичного судження як комунікативної мети визначає перспективи подальших досліджень мовного коду, що реалізується поряд з іншими кодами культури.